

Oamk Journal

Oulun ammattikorkeakoulun julkaisu

Tämä on alkuperäisen julkaisun rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

This is an electronic reprint of the original publication. This version may differ from the original in pagination and typographic detail.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä/Please cite the original version:

Vasala, A. & Tenno, T. 2022. Selkokieli lisää saavutettavuutta digitaalisissa oppimisympäristöissä. Oamk Journal 105/2022. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2022060242313>

Selkokieli lisää saavutettavuutta digitaalisissa oppimisympäristöissä

21.6.2022 - Vasala Anna, Tenno Tiiu

Saavutettava digiaineisto lisää opiskelijoiden yhdenvertaisuutta. Selkokieli on saavutettavuuden keskeinen väline, sillä lähes 15 prosenttia Suomen väestöstä hyötyy selkokielestä. Selkokieli tekee verkkosisällöistä ja -palveluista helppoja, ymmärrettäviä ja miellyttäviä kaikille käyttäjille. Myös kuvien ja sisällön selkeyttäminen palvelee digiaineiston saavutettavuutta.

Selkokieli on suomen kielen muoto, jonka sisältö, sanasto ja rakenne on muutettu helpommaksi kuin yleiskieli. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. [1]

Selkokielen tarvearvion mukaan selkokielen kohderyhmiin kuuluu Suomessa noin 650 000–750 000 henkilöä. Tämä on 11–14 prosenttia Suomen väestöstä. Selkokielen tarvetta lisäävät esimerkiksi kasvava maahanmuuttajien ja iäkkäiden ihmisten määrä sekä nuorten heikentynyt lukutaito. [2] Selkokielen tarve voi olla myös synnynnäistä [3].

Selkokieltä kehitetään jatkuvasti testaamalla sitä kohderyhmien käytössä. Saavutettavuustutkimus, erityispedagogiikka ja viestinnän- ja muistintutkimus auttavat kehittämään selkokielistä sisältöä [4]. Tämän artikkelin kirjoittamisessa on käytetty joitakin selkokielen periaatteita, jotta lukeminen helpottuisi.

Selkokieli on osa kognitiivista saavutettavuutta

Sana saavutettavuus kuvaa digitaalisten palvelujen ja oppimisympäristöjen käytön helppoutta. Saavutettava verkkopalvelu vastaa käyttäjien tarpeisiin ja noudattaa WCAG 2.1 -kriteeristöä [5]. WCAG eli Web Content Accessibility Guidelines on

ohjeisto verkkosisältöjen saavutettavuudesta. Tavoitteena on, että kaikilla ihmisillä on yhdenvertainen mahdollisuus saavuttaa sama tieto.

Eniten helppokäyttöisyydestä hyötyvät ihmiset, joilla on haasteita kognitiivisissa taidoissa. Kognitiivisia taitoja ovat esimerkiksi oppiminen, hahmottaminen, muistaminen tai tekstin ymmärtäminen. Näiden yhteydessä puhutaan kognitiivisesta saavutettavuudesta. [6]

Kielellinen saavutettavuus kuuluu kognitiiviseen saavutettavuuteen. Kielellinen saavutettavuus tarkoittaa kielen selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. [7] [8] Selkokieli on tärkein tapa lisätä sisällön kielellistä saavutettavuutta [9]. Esimerkiksi maahanmuuttajat ovat ennen kaikkea kielenoppijoita. He tarvitsevat mahdollisimman yksinkertaista suomea, jota on mahdollista tulkita alkeistason kielitaidolla. [10] Selkokielellä laaditut aineistot tekevät opiskelun ja työelämän mahdolliseksi kaikille [11].

Avoimia ja helposti saavutettavia ympäristöjä sanotaan inklusiivisiksi. Inklusiiviset ympäristöt ovat myös sosiaalisesti saavutettavia. Sosiaalinen saavutettavuus syntyy siitä, että kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua yhteisön toimintaan. [12]

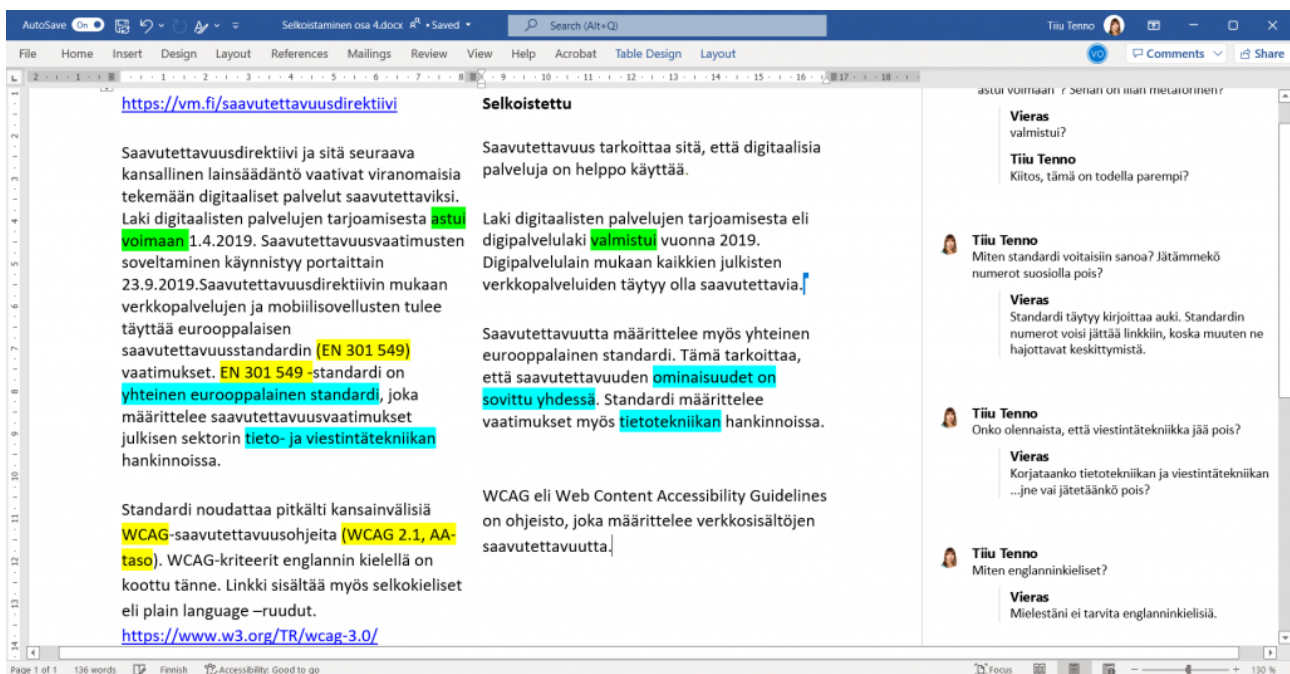
Selkojulkaisun ohjeet toimivat myös digitaalisessa ympäristössä

Digitaalisessa ympäristössä saavutettavuuteen vaikuttavat valitun ympäristön saavutettavuus ja ympäristössä olevan sisällön saavutettavuus sekä ymmärrettävyys. Digitaalisen aineiston sivunäkymä vaihtelee ja muokkautuu sen mukaan, minkälaista laitetta lukija käyttää. Tekstin saavutettavuutta myös digitaalisessa ympäristössä lisää se, että teksti kirjoitetaan selkokielellisen tekstin, sanaston ja kielen rakenteiden ohjeita noudattaen.

Kohderyhmä, aihe, asioiden esittämisjärjestys ja informaation määrä vaikuttavat kielen tason valintaan. Selkokieli jaetaan kolmeen eri vaatimustasoon: helppo selkokieli, perusselkokieli ja vaativa selkokieli. [3]

Kun suunnitellaan kognitiivisesti saavutettavaa ympäristöä, kiinnitetään erityistä huomiota havaintopsykologisiin tekijöihin ja sisällön ymmärrettävyyteen [4]. Tekstin muotoileminen helpottaa tekstin silmäilyä. Tekstin sisällön pitää edetä loogisesti. Selkojulkaisun kirjoittaja valitsee lukijalle tuttuja käsitteitä ja välttää kielikuvien käyttöä. Pitkiä yhdyssanoja ja varsinkin niiden taivutusmuotoja kannattaa välttää. Abstraktit eli yleisluonteiset käsitteet on hyvä korvata tai selittää.

Kirjoittaja suosii kielen rakenteessa lyhyitä lauseita ja virkkeitä. Sekä digitaalisessa että painetussa aineistossa kappaleet erotetaan tyhjällä rivillä eikä sisennyksiä käytetä. Kappaleet on hyvä pitää melko lyhyinä ja pysyä niissä yhdessä asiassa. Teksti voidaan mukauttaa selkokielelle tekstinkäsittelyohjelmassa (kuva 1).

KUVA 1. Esimerkki keskeneräisestä muokkauksesta (kuva: Tiiu Tenno).

[Saavutettavasti.fi-sivustolta](https://saavutettavasti.fi-sivustolta) löytyy kattavasti käytännön ohjeita siitä, miten saavutettavaa tekstiä tuotetaan verkkoon. Saavutettavuusvaatimukset koskevat myös verkkosivuilla 23.9.2018 jälkeen julkaistuja asiakirjatiedostoja.

Selkokuva rakentaa lukijalle siltaa tekstiin

Selkokuva tukee ja helpottaa tekstin ymmärtämistä. Kuvat voivat auttaa jo tutustumaan tekstin aiheeseen ennen lukemista. Kuvalla voi myös ilmaista asioita, joita voi olla sanoilla vaikea selittää.

Kuvituksen suunnittelu aloitetaan tekstin kirjoittamisen aikana. Kuvan täytyy tukea tekstiä. [13] Selkokuvan informaatio- eli tietomäärää on hyvä rajoittaa, ettei katsoja joudu hajottamaan huomiotaan liikaa. Myös perspektiivi vaikuttaa kuvan hahmottamiseen.

Kuvien 2 ja 3 on tarkoitus esittää etäopiskelua kotona.

KUVA 2. Selkokuva keskittyy tukemaan tekstiä. Kuvassa on rauhallinen tausta ja näkyvillä vain oleelliset asiat (kuva: Anna Vasala).

KUVA 3. Tavallinen kuva saattaa sisältää ylimääräisiä yksityiskohtia, jotka eivät suoraan liity tekstin sanomaan (kuva: Anna Vasala).

Selkoaineistojen ohjeistuksissa suositellaan, että symbolisina kuvina käytetään vain yleisimpiä hymiöitä. Muunlaiset symbolit voivat olla sidoksissa kulttuuriin, kieleen tai uskontoon, eivätkä siksi avaudu kaikille lukijoille. Eri asia on kuvatuki, jolla korvataan puhetta tai tuetaan tekstin ymmärtämistä. [3] Kuvatukeen voit tutustua esimerkiksi Selkosanomien artikkelissa [Siilit ovat taas liikkeellä](#).

Verkkosisällön saavutettavuusohjeissa (WCAG) edellytetään myös, että kaikille kuville tarjotaan tekstivastine. Tekstivastineessa kerrotaan, mitä kuvassa on. Tekstivastine näkyy ruudunlukuohjelmille.

Sanoman hahmottaminen helpottuu, kun vain vähän muuta mediamateriaalia on näkyvissä

Rajattu määrä visuaalista informaatiota ja tekstin toimiva rytmitys tekevät digijulkaisusta pelkistetyn, mutta silti kiinnostavan. Aineiston monipuolisuutta voi lisätä esimerkiksi haastatteluilla, tietolaatikoilla ja kuvilla. Kaikkien keinojen tehtävä on täydentää tekstiä. [3] [14]

Digiaineiston suunnittelussa on tärkeää tuntee värien ja kontrastien vaikutus.

Saavutettavasti.fi-sivustolla on tietoa [värien ja kontrastien käyttämisestä](#).

Digitaalisen ympäristön vuorovaikutus- ja viestintätilanteissa on otettava huomioon selkeän kielellisen ilmaisun lisäksi kaikki kommunikointiin vaikuttavat tekijät. [15]

Lait ohjaavat julkisten verkkopalveluiden saavutettavuutta

Yhdenvertaisuuslailla säädetään saavutettavuutta, joka liittyy työelämään ja koulutukseen sekä palvelujen tarjoamiseen ja tuottamiseen [16]. Kielellisen saavutettavuuden osalta laki on tulkinnanvarainen. Lisätietoa yhdenvertaisuuslaista ja kansalaisen oikeuksista on [Yhdenvertaisuusvaltuutetun verkkosivuilla](#).

Hallintolaissa määritellään, että viranomaisen on käytettävä ymmärrettävää, selkeää ja asiallista kieltä. Julkisten verkkopalvelujen saavutettavuutta määrittää ja siihen velvoittaa myös EU-direktiivi, joka hyväksyttiin Euroopan parlamentissa syksyllä 2016. [17]

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta eli digipalvelulaki valmistui vuonna 2019. Digipalvelulain mukaan kaikkien julkisten verkkopalveluiden täytyy olla saavutettavia. Vaatimukset koskevat myös kunnallisia organisaatioita, liikelaitoksia ja kouluja, yliopistoja ja ammattikorkeakouluja. [18]

Selkokielen toimenpideohjelma vuosilta 2019–2022 esittää, että selkokielen käyttöä säädellään lailla. Toimenpideohjelma ehdottaa myös tulkitsemaan olemassa olevia

lakeja ja säädöksiä niin, että ne vaativat selkokielen käyttöä ja sen edistämistä. [11]
Tämä lisäisi omalta osaltaan verkkopalvelujen saavutettavuutta.

Jos organisaatiolla on käytössään sosiaalisen median kanavia, myös organisaation niissä julkaisema sisältö kuuluu digipalvelulain piiriin. Sosiaalisen median kanavilla on omia toimintoja, joilla voi parantaa sisältöjen saavutettavuutta. Jos julkaisun sisällössä on saatavuuspuutteita, niistä pitää kertoa organisaation saavutettavuusselosteessa. [19]

Selkokieli voi ehkäistä digisyrjäytymistä

Saavutettavuus on edellytys digitalisaation onnistumiselle. Oppilaitoksilla on velvollisuus kertoa verkossa olevien palveluidensa saavutettavuudesta ja laatia saavutettavuusseloste. Opettajat voivat tehdä omista ohjeistaan ja opetusmateriaaleistaan saavutettavia.

Pedagoginen saavutettavuus sisältää laajasti tarkasteltuna kaikki saavutettavuuden näkökulmat [20]. Jokaisen opettajan tulee pyrkiä saavutettavaan kieleen ja muuhun sisältöön. Saavutettavan kielen ja muun sisällön pikaohjeet löytyvät digitaalisesti [Papunetin](#) sivulta. Oulun ammatillisen opettajakorkeakoulun opiskelijoiden [materiaalipankkiin](#) on koottu ajantasaista tietoa teknisesti ja pedagogisesti saavutettavan oppimisympäristön ja materiaalin tuottamiseen.

Saavutettavuus on välttämättömyys, mutta vähintään mukavuustekijä

Omalla toiminnallaan ja pedagogisilla valinnoillaan opettaja edistää kaikkien opiskelijoiden yhdenvertaista mahdollisuutta opiskella ja osallistua. Jokaisella opiskelijalla on mahdollisuus hyötyä yhdenvertaisesti opiskelussa käytettävistä laitteista, sovelluksista ja sisällöistä omista ominaisuuksistaan riippumatta. Saavutettava materiaali helpottaa myös opettajien ja opiskelijoiden arkea, koska tarkentavia ohjeita tarvitaan vähemmän. Saavutettavuus lisää myös sosiaalista osallisuutta ja turvallisuutta. Saavutettavuudesta hyötyvät kaikki, mutta sen

toteuttaminen ei saa köyhdyttää kieltä tai muuttaa asiasisältöjä. Edes selkokielen ei tarvitse olla yksitoikkoista.

Vasala Anna, selkokielen sisällöntuottaja ja kouluttaja

Tenno Tiiu, yliopettaja

Oulun ammattikorkeakoulu, Ammatillinen opettajankoulutus

Lähteet

[1] Virtanen, H. 2012. Selkokielen käsikirja. 2. p. Oppimateriaalikeskus Opike.

[2] Selkokeskus. Selkokielen tarvearvio. Hakupäivä 25.3.2022.

<https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Tarvearvio-2019.pdf>

[3] Leskelä, L. 2019. Selkokieli: Saavutettavan kielen opas. Oppimateriaalikeskus Opike.

[4] Uotila, E. 2020. Selko Suomessa – selkokielen kehitys ja sovelluksia. Puhe Ja Kieli 39 (4), 307–324. Hakupäivä 13.5.2022. <https://doi.org/10.23997/pk.74581>

[5] Saavutettavuusdirektiivi.fi. Saavutettavuus verkkopalveluissa on huolellista suunnittelua, selkeää kieltä ja käyttäjien huomiointia. Hakupäivä 13.5.2022.

<https://saavutettavuusdirektiivi.fi/saavutettavuus-verkkopalveluissa/>

[6] Kehitysvammaliitto ry. Papunet-verkkopalvelu. Verkkosivujen helppokäyttöisyys.

Hakupäivä 9.3.2022. <https://papunet.net/saavutettavuus/helppokayttoiset-verkkosivut>

[7] Kervinen, M. 2021. Kielellinen saavutettavuus verkkopalveluissa. Puheenvuoro.

Ymmärrän 2021 – Rima korkeammalle! Celian verkkoseminaari 7.4.2021.

Hakupäivä 14.3.2022. <https://www.kunta.tv/ymmarran-2021-rima-korkeammalle-7-4-2021/>

- [8] Kervinen, M. 2020. Digipalvelujen selkeä ja ymmärrettävä kieli: sisällöntuottajien näkemyksiä kielellisestä saavutettavuudesta. Helsingin yliopisto. Opinnäytetyö. Hakupäivä 13.5.2022. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202011264610>
- [9] Hirvonen, M. & Kinnunen, T. (toim.) 2020. Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Gaudeamus.
- [10] Dahlgren, S. 2019. Selkokieltä S2-oppijalle – kaikille selviä hallinnollisia tekstejä. Puhe Ja Kieli 39 (4), 325–344. Hakupäivä 1.4.2022. <https://journal.fi/pk/article/view/75056>
- [11] Selkokeskus. 2019. Selkokielen toimenpideohjelma. Selkokielen edistäminen suomessa vuosina 2019–2022. Hakupäivä 18.3.2022. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Selkokielen-toimenpideohjelma-2019.pdf>
- [12] Soriano, V. (toim.) 2014. Viisi keskeistä viestiä inklusiiviseen opetukseen. Teoriasta käytäntöön. Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskus. Hakupäivä 14.3.2022. <https://www.european-agency.org/resources/publications/five-key-messages-inclusive-education>
- [13] Selkokeskus. Selkokuva. Hakupäivä 16.3.2022. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokuva/>
- [14] Leskelä, L. & Kulkki-Nieminen, A. 2015. Selkokirjoittajan tekstilajit. Oppimateriaalikeskus Opike.
- [15] Tapio, E. 2021. Vuorovaikutuksen resurssit. Luento 23.2.2021. Youtube-video. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Hakupäivä 14.3.2021. <https://youtu.be/HYuqZAI7d-s>
- [16] Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Hakupäivä 25.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>
- [17] Hallintolaki 6.6.2003/434. Hakupäivä 25.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
- [18] Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Digipalvelulain vaatimukset. Hakupäivä 14.3.2021. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/>

[19] Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Digipalvelulain vaatimukset. Mitä palveluja ja sisältöjä laki koskee? Hakupäivä 9.3.2022.

<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/>

[20] Happo I. & Talonen E. 2021. Saavutettavuuden edistäminen koulutuksessa on meidän kaikkien yhteinen tehtävä. Oppijan oikeus -blogi 3.2. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hakupäivä 24.3.2022.

<https://blog.hamk.fi/oppijanoikeus/saavutettavuuden-edistaminen-koulutuksessa-on-meidan-kaikkien-yhteinen-tehtava/>

METATIEDOT

Tyyppi: Artikkel

Julkaisija: Oulun ammattikorkeakoulu

Julkaisunumero: 105/2022

Julkaisuvuosi: 2022

Tekijätiedot: Vasala Anna, Tenno Tiiu

Oikeudet: CC BY-SA 4.0

Kieli: suomi

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2022060242313>

Tiivistelmä: Kielellisen ilmaisun selkeys on avainasemassa, kun saavutettavia ohjeita, opetusta ja oppimisen resursseja toteutetaan. Kielellinen ja kognitiivinen saavutettavuus tukee inklusiivista koulutusajattelua, jossa kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskella ja osallistua. Selkeän yleiskielen lisäksi tarvitaan selkokielen erilaisia tasoja. Selkokuvat ja muut tekstin sanomaa täydentävät visuaaliset ratkaisut nivoutuvat selkokieleen. Opettajille ja muille koulutuksen parissa työskenteleville on tarjolla neuvoja ja ohjeita, joiden avulla voi selkoistaa omia tuotoksia.